

Titel: BREV TIL: Paul Diderichsen FRA: Erik Stenius (1952-02-17)

Citation: "BREV TIL: Paul Diderichsen FRA: Erik Stenius (1952-02-17)", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 1. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds:
https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_024-shoot-workidNKS-2757_0000_024_glossematik_0020/facsimile.pdf (tilgået 10. juli 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

Åbo, den 17 februari 1932.

Tack för brevet av den 30.12. Jag har numera tagit kontakt med professorerna v. Wright och Ahlbäck, och vi har tillsammans kommit överens om att en studiecirkel skall bildas i Helsingfors med ett tema som åtminstone står i kontakt med den vid sommaruniversitetet planerade studiekretsens arbete. Vi kommer under varens lopp att behandla tre frågor i anslutning till Bryndals arbeten: 1) Morfologi och syntax 2) Ordklasserna (här också med speciell anknytning till Eder danska grammatik) 3) Språk och logik (med utgångspunkt från en artikel av Bryndal, som enligt v. Wrights uppgift skall ingå i Essais de grammaire générale - själv har jag inte ännu fått tag i detta arbete.) Lärarnas specificerade litteraturanvisningar har vi svårt att ge på förhand. De möten, där dessa frågor behandlas kommer att anordnas så, att jag blir i tillfälle att delta i dem. Jag har också försökt få tillstånd studiecirkeln här i Åbo - och ett visst intresse är förhållanden, bara man slipper att ge detta intresse utlopp i arbete. Det enda som hittills överenskomits är en diskussion av Reichenbachs analys av "conversational language", ut som jag skall referera för ett antal språkmän i mitten av mars - i det sammanhanget skall jag väl även beröra sådana synpunkter som framhållits i min egen uppsats, som jag skände till Eder.

Även professor v. Fieandt har jag varit i kontakt med - han hoppades att det skulle vara möjligt att erhålla reseunderstöd för ett mindre antal lärare och studenter.

Jag får också tacka för det nytillkomna materialet till den under behandling varande frågan - speciellt korrespondensen med Arne Haess, som jag läst med stort nöje.

Och så tack för kommentarerna till mitt särtryck - vilka jag på Eder uppmärksamning skall kommentera i min tur.

Mi finner det vara en tautologi att tala om en "isomorf bild" omedan Mi inte kan tänka Eder en bild av någonting, som inte vore förbunden med "en viss isomorfi". Edert uttrycksätt antyder, att vi använder ordet "isomorf" på olika sätt. Mitt isomorfibegrepp är hämtat från matematiken. En "isomorfism" definieras i Svensk Uppslagsbok som en "omvändbart entydig avbildning av två matematiska system på varandra, med bibehållande av deras struktur". Min definition på en "isomorf avbildning" (S. 84) skiljer sig sålunda från denna definition på isomorfism bara däri, att jag (utom att jag tillämpar den på system, som inte brukar kallas "matematiska") preciserar vad jag menar med "bibehållande av strukturen" - och det fattar jag något allmännare än vad författaren i Svensk uppslagsbok egentligen tänkt sig.

För att vi skall kunna tala om en isomorfism (eller det sålunda väsentligt att tillordningen av objekt i det ena systemet till objekt i det andra systemet (och i min formulering: av predikat till predikat) är omvändbart entydig. Så som jag fattar begreppet avbildning är emellertid detta villkor inte väsentligt för att vi skall kunna tala om en "avbildning". En avbildning förutsätter enligt mitt språkbruk en "viss" "strukturlikhet", men denna "strukturlikhet" behöver inte vara av det speciella slag (alltså bygga på omvändbart entydig motsvarighet), som en isomorfi förutsätter. Sålunda ville jag säga att den enligt gängse rättskrivningsregler förekommande motsvarigheten mellan bokstavskombinationer och ljud konstituerar en avbildning, så att de skrivna orden är en om ock oklar bild av de talade, men här kan det under ingeständigheter vara frågan om en isomorfi utan på sin höjd om en allmännare form av strukturlikhet, som jag i brist på en bättre term skall kalla "homomorfi".

Emellertid: många matematiker anser, att ordet "avbildning" icke må användas i andra fall än där en omvändbart entydig motsvarighet

föreligger. Om man ställer denna fordran innebär det verkligen, om man vill uttrycka sig så, en "tautologi" att tala om en "isomorfi avbildning". Men även under sådana omständigheter finner jag uttrycksättet försvarligt, som ett - kanske oegentligt - framhållande av att den "likhet" vi finner mellan förebilden och bilden bara är en abstrakt "strukturellhet" och inte någon likhet mellan bildens och förebildens element respektive predikat. (Jfr utredningen i sista stycket sid 82 och andra stycket sid 84.)

Härmed kommer vi in på Eder andra kritiska anmärkning: mot att, om det också föreligger en isomorfi mellan en språklig beskrivning och det beskrivna, kalla den förra en "bild" av det senare. För att skingra eventuella missförstånd skall jag utförligt motivera mitt uttrycksätt.

1. Eder kritik av termen "bild" i ett dylikt sammanhang bygger på att det utom på sin höjd i fråga om vissa onomatopoetiska uttryck inte finns någon "åskådlig" likhet mellan språket och det som framställs, och att det därför är "missvisande" att tala om en bild. M.a.o. anser ni att begreppet bild förutsätter en "åskådlig" likhet med det avbildade. Jag måste därför bestämt påpeka att begreppen "avbildning" och "bild", såsom jag använder dem i min uppsats inte förutsätter någon åskådlig likhet. (Se utredningen i uppsatsen N:o 11 och 12, sid 82 - 86. Jag skall passa på och rätta ett tryckfel på sid 84 r.9 nerifrån. Där står: "likna motsvarande", bör vara: "likna motsvarande".)

2. En användning av begreppet "bild" som inte förutsätter åskådlig likhet kan motiveras med att den motsvarar matematiskt språkbruk. Jfr. det ovananförda citatet ur Svenska Uppslagsbok.

3. Till detta mera negativa motiv för att få använda begreppet "bild" i detta sammanhang kommer ett för mig tung vägande positivt, som gör att jag sätter stort värde på att använda just den term. Vad jag nämligen särskilt vill framhålla i min uppsats är en långt gående analogi (i det enkla fall jag betraktar) mellan den relation, som råder mellan en språklig beskrivning och det

beskrivna och den, som råder mellan olika slag av bilder och deras
förebilder. Även ~~den som~~ anser att "äskädlig likhet" är en väsentlig
ingrediens i avbildning, måste ~~en~~ väl medge, att en äskädlig likhet
inte i och för sig skapar en avbildning, att A liknar sin bror inne-
bär väl inte att han är en bild av honom. För att vi skall få en
"bild" måste någonting annat komma till. Att A är en bild av B måste
därför innebära att A föreställer B. I någon konstitutivistisk uppsats
har jag sett framhållas, att "bildverkan" av en tavla vore någonting,
som ligger mellan två gränser: "den nedre gränsen" där tavlan ^{bara} upp-
fattas som en samling linjer, streck och färgade ytor, och den
"övre", där tavlan blir så naturtrogen, att den förvandlas till en
synvilla. Båda dessa gränser utmärks av att tavlan uppfattas som ett
föremål för sig och inte som någonting, som "föreställer" något annat,
medan själva bildverkan alltså just innebär att tavlan uppfattas som
ett föremål, som föreställer ett annat objekt.

När jag karakteriserar den språkliga beskrivningen som en
bild av det den beskriver, är det ^{alltså} två moment jag vill få fram:
a) att den förelagda texten kan uppfattas som någonting, som före-
ställer någonting annat och sålunda kan uppfattas som ägande bild-
verkan, och b) att ett s. k. förstående av texten, som en beskrivning
av något kan karakteriseras som ett uppfattande av texten just på
detta sätt. Och när jag karakteriserar den som en "isomorf bild"
innebär detta att denna bildverkan uppstår genom att vi uppställer
en "isomorfism" mellan texten och det beskrivna.

Det enda jag med säkerhet kan säga, är att ^{de} de betraktade fal-
len kan uppfatta texten som en isomorf bild av det beskrivna, och att
denna uppfattning kan karakteriseras som ett förstående av texten.
Men det innebär knappast en alltför förfänt schematisering att un-
der sådana omständigheter säga, att processen att "förstå" en dylik
text just utgör ett uppfattande av texten på detta sätt. Jag säger
"schematisering" bl. a. därför, att jag behandlat en skriven text,
och att övergången från en skriven och sedd text ~~äro~~
skrivet skrivna människa

... till ett förståande av den alltid förmedlas av ett "läsande" av texten, varför det innebär en schematisering att lämna bort den mellanled i avbildningen, som den hörda och uttalade "lästa" texten utgör, men jag är av många skäl övertygad om att detta är en berättigad och metodiskt rekommendabel schematisering, som inte väsentligen förvarrar resultatets bärvidd för en semantisk analys.

En text av det betraktade slaget bildverkan, ett förstående av den, uppkommer enligt denna uppfattning genom två moment: a) gestaltning, d.v.s. uppfattningen av den som uppbyggd av vissa relevanta objekt (Jfr sid 91) - de relevanta objekten är de, som på sidan 94 karakteriseras som en sats "logiska subjekt" - som har vissa relevanta egenskaper eller mellan vilka råder vissa relevanta relationer, så att vissa för texten framträdande fakta framstår som relevanta (avbildande) fakta. b) avbildningsnyckeln, alltså tillordningen av de relevanta objekten till vissa objekt i förebilden och tillordningen av de relevanta egenskaperna och relationserna till bestämda egenskaper och relationer, som tillåter oss att uppfatta den gestaltade texten som bild av objekt som ha dessa egenskaper resp. mellan vilka råder dessa relationer, d.v.s. att av de relevanta fakta avläsa vissa fakta hos förebilden.

Genom förekomsten av dessa två moment skulle jag nu vilja karakterisera vad jag ville kalla en avbildning och att något är en bild av något annat - en avbildning kan sålunda tänkas föreligga under väsentligen allmänna betingelser än de i uppsatsen nämnda beroende på vilka slags fakta som betraktas som relevanta och avbildningsnyckelns art. Och vad som bl. a. särskilt intresserar mig är i vilken utsträckning detta begrepp kan utnyttjas för en analys av språket ur både grammatikalisk, semantisk och konstnärlig synpunkt. Som utgångspunkt för en dylik analys ville jag ta hypotesen att ett språkligt uttryck även i mycket allmänna fall än de i uppsatsen berörda, t.ex. även i fråga om en dikt kunde fattas som något, som i kraft av något slags homomorfi förrethiller vad det uttrycker - antingen

... som sådant eller som del av en större undersökt helhet som också kan innefatta icke-språkliga element. Vid uppfattningen av en text som en dylik "bild" skulle alltså de ovannämnda momenten a) och b), gestaltningen och myckeln spela en väsentlig roll. Jag vill dock inte påstå att tillämpandet av en sådan synpunkt vore ägnad att leda till för filologen nya resultat, men även om allt vad som här är ett något ovanligt sätt att uttrycka gamla resultat på, kan det ju verka klargörande.

Jag skall för att belysa detta utveckla "hypotesen" något närmare. De två bildskapande momenten är självfallet inte beroende av varandra utan föreligger i allmänhet i en enda psykisk akt, och ofta är det väsentliga momentet just gestaltningen, medan avbildningsnyckeln i egentlig mening är självfallet. Så är fallet då vi påståligt får klart för oss vad en svärtydbar teckning egentligen "föreställer". Motsvarande gäller sannolikt även språkliga bilder. Professor Pipping framhåller efter genomläsning av min uppsats vikten av synpunkten att alla språkliga fakta inte är "relevanta fakta". Och ju mer jag har tänkt på saken, desto mer grundläggande förefaller mig just det gestaltande momentet i "förståendet" av ett språkligt uttryck vara. Vid invecklade språkliga avbildningar måste bildningen av de relevanta fakta vara mycket komplicerad, ja, detta moment måste ifrågasättas om centrallyriska diktverk utgöra nästan hela förståendet - har man en gång förstätt vilka diktverkets relevanta fakta är utbildar sig den psykiska situation det ger uttryck för genom resonans. Men detta hör mera till den estetiska sidan av saken. I vanlig normalprosa föreställer jag mig att "gestaltningen" grovt taget anges av språkets grammatik medan "nyckeln" bestäms av semantiska faktorer.

Så långt om termen "bild".

Ni tycker inte om mitt sätt att använda ordet "verklighet", då det ~~innehåller~~ här är inte i en halv-realism, som inte ägnar sig för en djuptgående semantisk analys. Här skulle jag bestämt hävda en motsatt uppfattning: just som utgångspunkt för en djuptgå-

Denne semantisk analyse tror jeg et naivt-realistisk eksempel er for-
sagt delaktigt, da endast en grundlig klarlægning av dette enkle fall
er i sig selv en bas for behandlingen av frâgen om vad slags "isomorfi" i Eder
er, som bemærkelse, som kan råda mellan "vissa sprâkliga yttringer och vissa
-visuella strukturer i den upplevda omvâlden". Och den synes mig också ge
en vis grund for bedömandet av "överstrukturer av sprâklig art" i denna,
-visuella omvâlden det är ju möjligt att kravet på en dylik bas är mera filosofiskt
betingat än lingvistiskt fruktbringande.

Jag vet inte om jag ens närmast visat på dylika riktigt uppfatta
"funktionella former" av sprâket, men så som jag för-
står det, synes det mig som Eder "antites" till min "tes" - alltså att
isomorfin inte består mellan sprâkets funktionella form och den "oplev-
da omvâlden" - långt ifrån att verkligen utgöra en antites till
den omvâlden emmarer inom den begränsade omvâlden min undersökning rör sig på
gâllad av denna. En väsentlig funktion av kasusändelser i på dylika
rika språk är i min terminologi att möjliggöra ett för-
ståelse trots att ordföljden inte utgör ett "relevant faktum" i den
sprâkliga bilden. Där vi i svenskan äro har kvar akusativ kan sub-
jektet och objektet byta plats utan att satsens realinnehåll ändras
(han älskar henne resp. "henne älskar han") ordföljden är således till
en viss grad "irrelevant", vilket inte är fallet i en sats som "Adolf
älskar Albertina". Man kunde alltså tänka sig att i mitt uttrycksätt
kalla något för en "funktionell form hos sprâket", som syftar till
att ange hur sprâket skall gestaltas för att åskådade "relevanta fakta"
skall framtrâda, och som följaktligen knappast själv kan vara ett
"relevant faktum". - Den förskjutning mot större relevans hos ordfölj-
den, som man kan spåra i sprâkutvecklingen föres till sin spets i de
symboliska konstspråken, där förändringar i "ordföljden" i den mån
de ger upphov till meningsfulla sâtter alltid förändrar deras innebörd.

Sammanfattningsvis tror jag mig konstatera att den "Wittgenstein-
Steniuska" teorin om den sprâkliga beskrivningen som isomorf med det
beskrivna, så långt som den är genomförd, har en ytterst begränsad

... bärvidd, menatt den samtidigt är pregnantare än motsvarande av
... språkteoretiker framförda uppfattningar och knappast står i något
... motsatsförhållande till den. Om denna ökade pregnans äxvå i ett
... enkelt specialfall är illusorisk eller, i fall den inte är det, om
... den kan verka fruktbärande på behandlingen av det praktiska isomorfi-
... problem som lingvisterna ställer sig är sedan en fråga för sig. Det
... synes mig som om ni skulle finna min framställning en smula barne-
... lig och trivial ur lingvistisk synpunkt. Låt mig för att gå till
... ur min synpunkt/
... konstatera, att jag vill läsa samma område om en uppsats
... i Recherches structurales benämnd "La notion de l'isomorphisme", som
... jag med stor nyfikenhet tog del av.
... Detta brev har redan blivit allt för långt, för att jag skulle
... kunna ytterligare uttåka det med några kommentarer till Eder korres-
... pondens med Haesa. Jag skall därför denna gång inskränka mig till
... det ovann sagda.
... Jag har kastat en blick på Regnells avhandling och den synes
... mig intressant. Jag skall om möjligt försöka få den upptagen till
... diskussion här eller i Helsingfors, om andra är intresserade av sa-
... den.
... Slutligen vill jag meddela, att jag här i Åbo även tagit kon-
... takt med det finska universitetet, därifrån några personer kommer
... till vår diskussion i mars. Jägen större livaktighet i vår stu-
... tekniska krets tecken kan man dock knappast vänta sig heller på det hållet.
... Rolf Pipping ber mig framföra sin hjärtliga hälsning, i vilken
... jag förenar mig.
... Eder
Leib Stenius.
Tempelg. 6.
Helsingfors.